

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE SENDİKA VE SENDİKACILIK

İÇİNDEKİLER

- Sendika ve Sendikacılık
- Dünyada ve Türkiye'de Sendika ve Sendikacılık
- Sendika Türleri
- Sendikaların Faaliyet Alanları

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Sendika ve sendikacılık kavramını tanımlayıp açıklayabilecek,
- Dünyada sendikacılık faaliyetlerini kavrayabilecek,
- Türkiye'de sendikacılık faaliyetlerini ifade edebilecek,
- Sendika türlerini öğrenebilecek,
- Sendikaların örgütlenme biçimlerini kavrayabilecek,
- Sendikaların faaliyet alanlarını öğrenebileceksiniz.

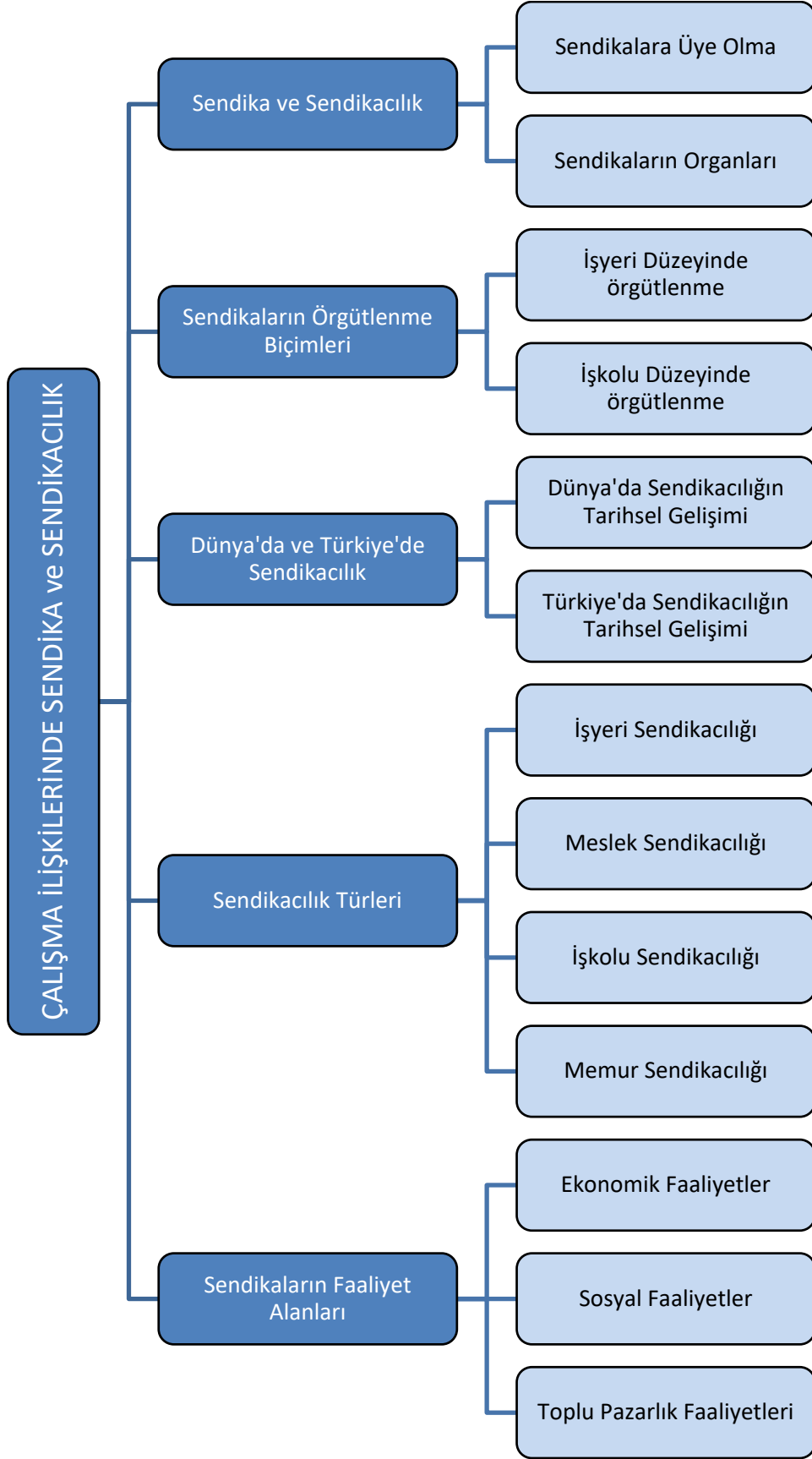

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE ETİK

Arş. Gör. Duygu TERZİ

ÜNİTE 10

GİRİŞ

Sendikalar, çalışma yaşamının tarafları olarak ekonomik ve toplumsal alanda önemli rol üstlenen sivil toplum örgütleridir. Çeşitli sosyal grupların kendi ekonomik ve sosyal yararlarını korumak ve geliştirmek amacıyla meydana getirdikleri kuruluşlardır [1]. Her ne kadar günümüzde sendikalar güçlerini önemli ölçüde kaybetmiş olsalar da çalışan hak ve çıkarlarını koruma konusunda faaliyetlerine bugün de devam etmektedirler. İdeolojik gelişmelere imkân vermesi, geniş vatandaş gruplarını ilgilendirmesi, siyasi sonuçlar doğurması bakımından işçi sendikacılığı bugün hâlâ önemli sivil toplum örgütlerinden biridir. Doğuşu ve gelişmesi bakımından esas itibarıyla bir işçi hareketi olan sendikacılık, günümüzde diğer alanlara yayılarak işçilerin yanında işveren sendikaları ve memur sendikaları şeklinde faaliyetlerine devam etmektedir.

Dünyada Sanayi Devrimi ile başlayan değişim, özellikle işçi ve işveren olmak üzere iki sınıfı ortaya çıkarmıştır. Sanayileşme hareketi ile birlikte artan emek ihtiyacını karşılamak amacıyla emeğin üreticisi olan ve işçi sınıfı denilen bir sınıf ortaya çıktı. Çalışma şartlarının ağırlaşması, uzun çalışma süreleri, düşük ücret, çalışanların yokluk içinde yaşamaları sonucunda işçi ve işveren sınıfı arasında ortaya çıkan çıkar çatışmaları sendikaların ortaya çıkmasına zemin hazırladı. İşçi ve işveren arasındaki mücadelede daha çok işçi sınıfının olumsuz etkilenmesi sonucunda söz konusu sınıfın hak ve menfaatlerini güçlü işveren karşısında koruma düşüncesi sendikaların ortaya çıkmasına neden oldu. Bugün de sendikalar gerek toplumları gerek çalışma hayatını etkileyen önemli sivil toplum örgütleridir. Birçok ülkede sendikal örgütlenme çalışan nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sendikacılık bazı ülkelerde (İngiltere, Almanya vb.) sadece işçi örgütleri, bazı ülkelerde ise (Fransa, Türkiye vb.) işçi, memur ve işveren örgütleri şeklinde faaliyet göstermektedir.

Sendikalar çalışma yaşamının tarafları olarak ekonomik ve toplumsal alanda önemli rol üstlenen sivil toplum örgütleridir.

SENDİKA VE SENDİKACILIK

Sendika, Fransızca “hakını koruyan kimse anlamına gelen “sendik” (sendiqué) sözcüğünden türemiştir. Kelime kökeni itibariye “hakını korumak isteyenlerin bir araya geldiği yer” anlamına gelmektedir. Sendikalar, işçi kesiminin ortak ekonomik ve sosyal çıkarlarını koruma isteğinden doğmuştur. Ancak tarihsel süreç içinde sendikaların eylemleri sadece ekonomik ve sosyal çıkarlar için mücadeleyle sınırlı kalmamış, sendikalar günlük ekonomik mücadelenin yanı sıra, içinde bulunulan koşullarda emekçilerin mesleki, sosyal ve demokratik hakları için kendi sınırlılıkları içinde siyasal alanda mücadele veren örgütler hâline gelmişlerdir. Sendikaların insanca çalışma ve yaşama talebini karşılamak için emekçileri birleştirme gibi önemli bir işlevi vardır. Bu anlamda sendikalar, faaliyetlerini sadece ekonomik çıkarlarla sınırlı tutamazlar [2].

Sendika ve Sendikacılık Kavramları

Sendikalar iş gören ve işverenlerin sosyal, ekonomik, mesleki, hukuki hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip sivil toplum örgütleridir. Sendikaları geniş anlamda işveren ve

çalışanların, dar anlamda ise kendi üyelerinin toplu pazarlık ve benzeri mekanizmalar yolu ile çıkarlarını arttıran örgütler olarak tanımlayabiliriz [3]. Diğer bir tanımla sendikalar *işçilerin veya işverenlerin, belirli bir iş kolunda, ortak ekonomik ve toplumsal çıkarları korumak ve geliştirmek amacıyla kurdukları mesleki örgütlerdir*. İşçi ve memur sendikaları işçi ve memur sınıfının mücadele ve dayanışma örgütleridir [4].

Örnek

- 1973 Petrol Krizi sonrası ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve artan işsizlik, öncelikle gelişmiş ülkeleri yeni ekonomik politika arayışına itmiş; bu bağlamda Keynesyen politikalar terk edilerek sendikacılık için olumsuzluklar içeren sıkı para politikaları uygulanmaya başlamıştır.

Sendikalar bir işçi örgütlenmesi biçimidir; dayanışma amacıyla kurulan yapıların tarihi eski zamanlara kadar uzamış olsa da bugünkü anlamda sendikaların ortaya çıkması kapitalizmin geliştiği Sanayi Devrimi sonrasına rastlar. Bunlar çeşitli sosyal grupların kendi iktisadi ve sosyal yararını korumak amacıyla kurulmuşlardır. Sendikaların faaliyette bulunmaları sendikacılık esasına göre olmaktadır. *Sendikacılık* ise çalışma yaşamını düzenlemek, çalışan haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla yürütülen her tür sendikal faaliyetler anlamına gelmektedir. Sendikacılık, aynı meslekte çalışan kimselerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla birlik olmayı amaçlayan hareketlerdir. Doğuşu ve gelişmesi bakımından esas itibarıyla bir işçi örgütlenme biçimi olan sendikaların bazı ortak özelliklerini aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Sendikacılık çalışma yaşamını düzenlemek, çalışan haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla yürütülen her tür sendikal faaliyetler anlamına gelmektedir.

Sendikalar meslek örgütleridir. Sendikalar, işçi ve memurların ekonomik ve sosyal refahlarını yükseltmeyi, yaşam konforlarını artırmayı amaçlayan yardım, dayanışma ve meslek örgütleridir.

Sendikalar sınıf mücadelesi veren örgütlerdir. İşveren sendikaları olsa bile sendikalar, esasen üyeleri işçi ve memurlar olan ve genel politikaları sınıfsal temele dayanan ve sınıf mücadelesi veren örgütlerdir.

Sendikalar demokratik örgütlerdir. Sendikalar örgüt yapıları, organları ve bunların işleyiş yapıları itibarıyla demokratik örgüt modelini esas alırlar. Sendika organlarına seçilme, temsil edilme ve karar alma süreçlerinde demokratik usullerle hareket edilir. Temsil edilme, karar alma ve uygulama süreçlerinde “sendikal demokrasi” ilkelerine uymak ve sendika yönetiminde katılımcılık ve şeffaflık ilkelerine uygun davranmak esastır. *Bu yönüyle sendikalar, toplumda demokrasi kültürünün gelişmesine önemli katkıları olan sivil toplum örgütleridir.*

Sendikaların Kuruluş Amaçları

Sendikaların bazı temel amaçları vardır. Bunlar sendikaların asıl kuruluş amacını ifade eder. Söz konusu amaçları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz:

Güç: Sendikalar, temsil ettikleri sınıflar açısından gücün önemli aracıdır. Üyelerinin çalışma sürecinde, işten çıkarılma veya yeni bir iş buluncaya kadar geçen süreçte sendika üyesi olan şahıs, sürekli sendikanın gücünü arkasında hisseder. Bu durum, özellikle işsizlik oranının yüksek olduğu bir ekonomide son derece önemlidir. Sendikalar, çalışanların işverenin maddi gücüne karşı onları koruyacak en önemli dayanışma örgütüdür. Sendika aşağıdaki şekillerde görüldüğü gibi birlikten kuvvet doğar anlayışıyla kurulan dayanışma örgütüdür.

Ekonomik ve sosyal refahın artırılması: Sendikalar hangi türde örgütlenmiş ve hangi ideolojiyi benimsemiş olursa olsun, temel amaçları üyelerinin ekonomik ve sosyal refahını artırmaktır. Çalışanlar güçlü işveren karşısında ekonomik ve sosyal refahlarını ancak dayanışma sayesinde artırabilirler.

İş düzenlemesi ve üyelik hizmetleri: Sendikalar, temsilcileri oldukları üyelerinin çalışma koşullarının sadece maddi açıdan değil, aynı zamanda örgütsel sağlık koşulları açısından da düzenleyen kuruluşlardır. Sendikaların önemli görevlerinden biri de Dünya Sağlık Örgütü'nün psikolojik, zihinsel ve fiziksel olarak çalışanın tam bir refah içinde olmasını sağlamaktır.

Kişisel tatmin ve güven ihtiyacının karşılanması: Sendika üyeleri, sendikalarının gücünü ve güven veren yapısını dikkate alarak kendilerini daha güçlü ve güven içinde hissederler. Maslow'un belirttiği ihtiyaçlar hiyerarşisinde güven, fizyolojik ihtiyaçlardan hemen sonra gelir. Üyeler, sendikanın gücünü arkalarında hissederek kendilerini daha güçlü ve güven içinde görmelerini sağlar.

Sosyal değişimin aracı olmak: 1970'li yıllarda sendikalar, güçlü sivil toplum örgütleriydi. Bu güçleri sayesinde siyasi partileri, hükümetleri ve topyekûn toplumu değiştirme konusunda önemli bir gücü temsil ederler. Bu yönüyle sendikalar, sosyal değişimin önemli aracı olarak işlev görür.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK

Emeğini satarak yaşama tutunmanın diğer bir ifadeyle işçi olmanın tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Bununla birlikte sendikaların tarihi "Sanayi Devrimi" ile başlar. 1650'li yıllardan sonra İngiltere'de bir Sanayi Devrimi'nin olacağına dair işaretler belirmeye başlamış, 1780 yılında bu süreç tamamlanarak Sanayi Devrimi dediğimiz olgu ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte üretimde "buhar enerjisi" kullanılmaya başladı. Buhar enerjisinin üretimde kullanılmasıyla birlikte kitle hâlinde üretim yapılmaya başlandı ve kapitalist üretim sistemi olarak adlandırılan yeni bir üretim sistemi ortaya çıktı. Sanayi Devrimi ile birlikte sendikacılığın koşulları da ilk olarak İngiltere'de İngiliz işçilerin ihtiyaçlarına göre şekillendi. İngiliz işçi hareketleri ve sendikacılığı üzerinde Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı bazı fikirlerin [5] ve Amerikan Bağımsızlık Hareketinin etkileri görülmekle birlikte en büyük etkiyi ülke koşulları içinde gelişen Owenizm, Chartizm ve Fabian Derneği gibi akımlar yaptı.

Türkiye'de ise sendikaların kurulmasına ve faaliyetlerine ilk olanak tanıyan yasa, 1947 yılında çıkartılan "İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun"dur. Ancak bu yasanın bugünkü anlamda çağdaş ve özgür sendikacılığı getirmediği de bir gerçektir. Çünkü bu yasa sendikaları devletin sıkı

Sanayi Devrimi ile birlikte sendikacılığın koşulları da ilk olarak İngiltere'de İngiliz işçilerin ihtiyaçlarına göre şekillendi.

Tarihi gelişimleri her ülkede farklılık göstermekle beraber genel olarak sendikalar endüstri devriminin yol açtığı çalışma sorunlarına karşı mücadele ihtiyacından doğdu.

kontrolü altında tutmakta, faaliyetlerinin durdurulması ve sendikaların kapatılması konusunda idari makamlara yetkiler tanımakta, toplu sözleşme ve grev haklarından yoksun tutulduğu için sadece bir dernek gibi bazı faaliyetlerde bulunmasını mümkün kılmaktaydı. 1952 yılında bir konfederasyon olarak kurulan TÜRK-İŞ, bu çerçevede uzun yıllar işçi haklarını kazanmak ve geliştirmek için çaba göstermiştir. 1960'a kadar olan bu dönemde sendikalara toplu sözleşme ve grev hakkı tanıyan yasaların çıkarılmaması, sendikaların mali yönden güçsüz olmaları, siyasal baskı ve yönlendirmeler Türkiye'de çağdaş anlamda bir sendikacılığın gerçekleşmesini engellemiştir.

Dünyada Sendikacılığın Tarihsel Gelişimi

Bugünkü anlamda olmasa da küçük sanayinin egemen olduğu Orta Çağ'da gerek Batı'da, gerekse Doğu'da işçilerin mesleki kuruluşlarına rastlamak mümkündür. Ancak bunlar, bugünkü anlamda işçi sınıfının menfaat mücadelesini veren örgütlenmeler değildi. Esasen o zamanlar işçiler, bir sınıf değillerdi ve dolayısıyla sınıf mücadelesi vermekten uzaktılar. Bunlar aynı meslek veya sanatı icra edenlerin mesleki menfaatlerini koruma, mesleğe yeni girenleri eğitme, basit sosyal güvenlik imkânları sağlama gibi faaliyetler gösteren mesleki dayanışmayı amaçlayan mesleki kuruluşlardı. Kapitalist fabrika sanayisi, ekonomik şartlar bakımından işveren ve işçi olmak üzere farklı iki sosyal sınıfın doğmasına ve kısa süre sonra birbirleriyle mücadeleye girişmesine sebep oldu.

Örnek

- Sendikacılık, dünyadaki gelişim seyrine bakıldığında, XIX. yüzyılın başlarından son çeyreğine kadar uzun süreli bir mücadele süreciyle doğuş ve tanınma dönemi yaşamış; toplu pazarlık ve grev hakkı gibi vazgeçilmez kurumsal yapılanmalarını XX. yüzyılın ilk çeyreğine doğru elde edebilmiştir.

Tarihsel süreç itibarıyla değerlendirildiği zaman, ilk işçi örgütlenmelerinin tarihi çok eskiye gider. Örneğin İngiltere'de kalfa loncaları (kalfa birlikleri) 15. yüzyıldan beri vardı. Ücretli işçilerin kendi aralarında kurdukları birlikler (association), 17. yüzyılın ikinci yarısından, 1660'lardan itibaren ortaya çıkmış ve özellikle 18. yüzyılda yaygınlık kazanmıştır [6]. Bu birlikler, Londra'da ve işçilerin yoğun olarak bulunduğu dokumacılık merkezlerinde daha kuvvetli idiler. *İşçi birliklerince, 18. yüzyıl boyunca endüstri alanında verilen mücadelelerin, 19. yüzyıldakiler kadar şiddetli olduğu anlaşılmaktadır. Kökü, tarihî olarak, bu kalfa ve işçi birliklerine dayanan sendikalar, önceleri sadece vasıflı işçilerin oluşturdukları mesleki kuruluşlar şeklinde başlamış ve uzun süre böyle kalmışlardır [7].*

Tarihi gelişimleri her ülkede farklılık göstermekle beraber genel olarak sendikalar Endüstri Devrimi'nin yol açtığı çalışma sorunlarına karşı mücadele ihtiyacından doğmuşlardır. Özellikle 1980'li yılların başlarına kadar endüstri ilişkilerinin önemli bir ifade aracı olarak gözüken sendikacılık ve toplu pazarlık sistemi, Batı'da iki asra yakın mücadeleler sonunda benimsenmiş ve ülkelerdeki

demokratik geleneklere paralel olarak iktisadi, sosyal ve siyasal dengeyi teminat altına alan kuruluşlar olarak kabul görmüşlerdir [8]. Sendikalar tüzel kişiliğe sahip, demokratik ilkelere uygun olarak örgütlenen, devlete, siyasi partilere, diğer sosyal tarafa (işçi sendikası ise işverene, işveren sendikası ise işçi sendikasına) karşı bağımsız, önceden izin almaksızın kurulan, çalışma ilişkilerinde üyelerinin ortak ekonomik ve sosyal hak ve yararlarını korumak üzere kurulmuş örgütlerdir [9].

Sendikaların bugünkü etkinlik düzeyine ulaşmak için verdikleri mücadele genellikle uzun ve şiddetli oldu; fakat er veya geç işverenler, sendikaları tanımak zorunda kaldılar. Bunun ardından zaman içinde iki taraf arasında barışçı görüşme, uzlaşma, arabuluculuk ve grev/lokavt yolları oluşup gelişti [10]. Başlangıçta bütün ülkelerde hükümetlerin tutumu düşmanca idi. Zamanla, devletin onları meşru bir kuruluş olarak tanınması ve sendikalara karşı tutumunu değiştirmesi üzerine, sendikaların devlete karşı tavırlarında da değişiklik oldu.

Asya ülkelerinde sendikacılık

Asya ülkelerinde hâkim endüstri ilişkileri sistemlerinde bir takım tipik örgütlenmeler vardır. Örneğin Japon esnek-iş yeri modeli, üç taraflı Singapur modeli, devlet-işveren hâkim bir modeldir. Bu model Malezya ve Endonezya’da söz konusudur. Filipinler’de âdem-i merkeziyetçi ve parçalı çoğulcu endüstri ilişkileri modeli, Hindistan ve bazı Güney Asya ülkelerinde siyasallaşmış çok sendikalı sistem, Güney Kore, Tayvan, Çin ve Vietnam’da ise geçici sistemler şeklinde örgütlenmiş endüstri ilişkileri modelleri vardır. Birçok Asya ülkesinde ulusal endüstri ilişkileri sistemlerinin kurulması, eski kolonyal güçlerden ayrılmayla ve Asya ülkelerinin bağımsız uluslar olarak kurulmalarıyla ilgilidir [11]. Asya’da emek gücünün büyük kısmı örgütlenmemiştir.

Asya ülkelerinde Japon sendikacılığı özel bir önem gösterir. Japonlar için grup önemlidir ve şirket de önemli gruplardan birisidir.

Japonya’da Sendikacılık: Asya ülkelerinde Japon sendikacılığı özel bir önem gösterir. Japonya’da işçi-işveren arasındaki ilişkiler iki noktada belirginleşir. *İlki*, işçi ile işveren veya yönetim arasında ilişkide işçi bir maliyet unsuru olarak değil, firma için temel bir kaynak olarak görülür. İşçi açısından ise iş yeri, sadece bir ücret elde etme aracı olarak değil hayatın anlamını elde etmenin aracıdır. Japonlar için grup önemlidir ve şirket de önemli gruplardan biridir. Japon işçi ve işveren/yönetim ilişkisinde önemli *ikinci* nokta, sendikaların firmadan bağımsız olmamalarıdır. Buna işletme sendikaları denmektedir. *Japonya’da iş yeri odaklı “işletme sendikaları” vardır. Burada ömür boyu istihdam sistemleri ve kıdeme dayalı ücret uygulaması vardır. Yaklaşık 7,7 milyon Japon işçiyi temsil eden Japonya’daki en büyük işçi sendikaları konfederasyonu (Rengo-1987’de kurulmuştur) işletme sendikaları üzerinde herhangi bir yetkiye sahip değildir [12].*

Güney Kore’de Sendikacılık: 1987’den önce, Güney Kore’de siyasi otoriteden bağımsız sendikalara izin verilmemekteydi. 1987 öncesinde, düşük sendika üyeliği ve sendikacılık oranının yanı sıra, işçiler sendikalaşmış firmalarda bile çok düşük bir kolektif etkiye sahiptiler. Kore’de emek piyasası 1970’lerde devlet tarafından sıkı biçimde denetlenmekteydi. Kore sendikal hareketleri değil, hızlı bir iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek için çaba göstermiştir. 1980’lerin sonlarına kadar Kore İşçi Sendikaları Federasyonu tek yasal sendikal örgüttü. G.

Kore’de 1990’dan beri örgütlenmiş bağımsız bir sendikal kuruluş olan Kore İşçi Sendikaları Kongresi faaliyet göstermektedir.

Avrupa Ülkelerinde Sendikacılık

Sendikaların önemli bir sivil toplum örgütü olarak faaliyet gösterdiği yer Avrupa’dır. Örneğin Almanya’da Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra sendikalar, Doğu Almanya’dan kaynaklanan kitlesel büyüklükte üyelikler edindiler. Doğu Almanya işçileri kitleler hâlinde Batı Almanya’daki sendikalara katıldılar. Almanya’da sendika üyesi, geleneksel olarak orta yaşlı, erkek ve mavi yakalı işçidir. Emek piyasasındaki diğer gruplar –kadınlar, beyaz yakalılar, genç işçiler, hizmet işlerindeki işçiler- çok sınırlı bir düzeyde sendikalar içinde yer almaktadırlar. Kadınların üyelikleri açıkça artmasına ve tüm sendikalardaki oranın 1950’den 1990’a %17’den %22’ye çıkmıştır. İstihdam azalışından dolayı 1980’lerde erkekler arasındaki sendikal yoğunluk önemli derecede azalmıştır [13].

İngiltere’de sendikacılık: İngiltere, sendikacılığın beşiği sayılır. Günümüzde kapitalist sistemin işleyişini belirleyen pek çok kurum buna sendikalar da dâhil Sanayi Devrimi’nin öncüsü olan İngiltere’de ortaya çıktı. İngiltere’de beş tip sendika vardır. Bunlar: meslek sendikaları, sanayi sendikaları, genel sendikalar, personel birlikleri (staff associations) ve beyaz yaka sendikalarıdır. Bunlara üye olan insanların sayısı son yirmi yılda büyük bir gerileme göstermiştir. Sendika üyeliği İngiltere’de 1980’lerde %50 seviyesinden 2000 yılında %30 civarında düşmüştür. Toplu sözleşmeler de İngiliz emek piyasasının sadece üçte birini kapsamaktadır. İngiliz Sanayi Devrimi, üretim teknolojisinde sağladığı büyük aşama ile bir üretim patlamasına kaynaklık ederek bilinen ekonomik ve toplumsal düzeni kökünden sarstı. Böylece sosyal sınıflar arasında yeni çatışmalar doğdu. Sanayi ilişkileri sistemin aktörleri önce baskı grubu olarak daha sonra da bizzat seçme ve seçilme hakkını kullanarak kendi kaderlerini saptamada söz sahibi olmak istediler [7].

Sendika üyeliği
İngiltere’de 1980’lerde
%50 seviyesinden 2000
yılında %30 civarında
düşmüştür.

Fransa’da sendikacılık: Fransız sendikacılığı dinî ve siyasi ilkelere göre farklı örgütlere bölünmüştür. Komünist Sendikal Hareket, Sosyal Demokrat Sendikal Hareket ve Hristiyan Sendikal Hareket şeklinde ideolojik temelli farklı sendikalar vardır. Bu üç ana örgüt Fransa’da geniş bir siyasi ve dinî yelpazeyi temsil etmektedir. Bunlar toplam iş gücünün sadece %10’unu örgütlemektedir. Fransa’daki sendikalar, geleneksel olarak ideolojik ve siyasi yönelimli sendikalardır. İşverene yönelik düşmanlık, Fransa’daki sendikal hareketin temel özelliğidir. *Fransa’da farklı sendikal akımlar ve örgütler arasında siyasi mücadeleler oldukça baskındır [18]. İngiltere’nin aksine Fransa’da devlet, endüstri ilişkileri düzenlemeleri üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir.*

Amerika Birleşik Devletleri’nde sendikacılık: ABD’de işçilerle yönetim arasındaki ilişkiler, özellikle örgütlü çalışanlardan bahsediliyorsa geleneksel olarak hasmane olmuştur. ABD’de sendikal örgütlenme, iş gücünün %40’ından fazlasının bir sendika üyesi olduğu 1940’ların ortasında zirveye ulaşmıştır. ABD’deki sendikacılık geleneksel olarak emek piyasasındaki belirli gruplara yönelmiştir. Sanayi sektöründeki tam zamanlı çalışan beyaz erkekler, sendikal hareketin çekirdeği olmuşlardır. Sendikal hareketler, özellikle bu grupların çıkarlarını

korumaya yönelmiş ve emek piyasasındaki diğer grupların çıkarlarıyla ilgilenmemişlerdir. Bugün ABD iş gücünün sadece yüzde 13'ü örgütlü kalmıştır. Amerikan toplumu sürekli büyürken, 110 milyon örgütsüz iş gücüne karşın sendikaların sadece 16 milyon üyesi bulunmaktadır.

Türkiye’de Sendikacılığın Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de sendikalar Batı’daki örneklerine göre çok ileri tarihlerde ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde belli üretim dalları dışında sanayileşme yaşanmadığından, işçi sınıfının ortaya çıkışı olarak sendikaların ortaya çıkması da Batı’daki örneklerle göre ileri tarihlerde oldu. İmparatorluk Dönemi’nde bilinen ilk işçi hareketleri, 1830’lu yıllarda tarım işçilerinde görüldü. Bunlara karşı İmparatorluk’un çıkardığı “nizamnameler” oldukça sertti. Üretimin durdurulması (grev), vatan hainliği olarak değerlendirilerek ölümle cezalandırılıyordu. Kasımpaşa Tersanesi işçileri ve Beyoğlu Telgrafhanesi işçileri tarafından 1872 yılında gerçekleştirilen grevler de ilk grevler olarak kabul edilmektedir. 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti, (İşçi Severler Derneği) ilk sendika olarak tanımlansa da asıl olarak yardımlaşma sandığı işlevine sahip örgütlenmelerdi. 1908 yılında II. *Meşrutiyet’in ilanını izleyen günlerde, var olan siyasal hareketlilikten etkilenerek Anayasa’ya örgütlenme hakkıyla ilgili hükümler konulması üzerine, başta İstanbul ve Selanik olmak üzere çok yerde sendika kuruldu.*

Cumhuriyet sonrası işçi hareketi ve sendikacılığın gelişmesinde sanayileşme hareketlerinin büyük etkisi oldu.

Cumhuriyet sonrası işçi hareketi ve sendikacılığın gelişmesinde sanayileşme hareketlerinin büyük etkisi oldu. Sanayileşme alanında asıl atılım 1930 sonrasında başladı. İzleyen yıllarda kurulan şeker fabrikaları, Sümerbank, kömür işletmeleri, Karabük Demir Çelik, Türk Petrolleri, kâğıt fabrikaları devlet eli ile oluşturulan sanayi girişimleriydi. Bunları diğer işletmeler izledi. İmalat sanayinde yeni yeni fabrikaların kurulmasıyla işçi sayısında büyük artışlar oldu. Ancak çalışanların “sınıf” temelinde birleşmeleri yasaktı. İkinci Dünya Savaşı’nın bitiminde dünyada demokrasi rüzgârları esiyordu. Türkiye de bu etki ile süratle çok partili düzene geçti. 1945/46 yıllarında Çalışma Bakanlığı, İş bulma kurumu ve İşçi Sigortaları Kurumu kuruldu. Toplu sözleşme ve grev hakkı vaadini yerine getirmeyen siyasi iktidara karşı, işçi sendikaları 1952 yılında birleşerek TÜRK-İŞ i kurdu [9].

SENDİKA TÜRLERİ

Sendikalar ülkelere göre farklı örgütlenme yapılarına sahiptir. Çalışma hayatındaki farklılıklar, ülkelerin siyasal ve toplumsal yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sendikal hareketi farklı hâle getiren bir başka neden sendikaların yönetim yapılarıdır. Bazı ülkelerde sendika yönetimleri oldukça merkezî iken diğerlerinde esnek yapıdır. Sendikaların karar organları ve sendika içi demokrasi konusunda da önemli farklar bulunmaktadır.

Kapsamlarına Göre Sendikalar

Kapsamlarına göre sendikalar, meslek sendikaları, genel sendikalar ve iş kolu sendikalar olarak sınıflandırılır. Bunları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Meslek Sendikaları

Sendikacılık hareketinin ilk örgütlenme biçimini oluşturan meslek sendikaları, aynı mesleği veya zanaatı icra edenlerin bir araya geldikleri bir yapıyı ifade etmektedir.

Temel amacı üyelerinin ekonomik sistemden pay almasını, sendika üyelerinin yararını maksimum düzeye çıkarmayı amaçlayan sendikacılık türüdür. Bu nedenle üye yararının ön planda tutulduğu toplu iş sözleşmeleri bu sendikalar için büyük önem taşır. Sendikacılık hareketinin ilk örgütlenme biçimini oluşturan meslek sendikaları, aynı mesleği veya zanaatı icra edenlerin bir araya geldikleri bir yapıyı ifade etmektedir. Meslek sendikalarının lonca geleneği ile yakın ilişkisi vardır. Avrupa’da kimi meslek sendikalarının kökeninde loncalar bulunmaktadır. İlk kurulan sendikalar, sadece belli meslek gruplarına mensup (dokumacılar, ayakkabıcılar, marangozlar gibi) vasıflı işçilerin örgütleri olarak ortaya çıkmıştır. Hangi iş yeri ve hangi iş kolunda çalışırsa çalışsın, aynı meslekten olan emekçilerin kurdukları sendikalar “meslek sendikası” olarak adlandırılmaktadır.

Genel Sendikalar

Başlangıçta meslek sendikası olan pek çok sendika, başka meslek gruplarını kapsayarak “herkes için sendika” sloganı ile yeni bir anlayışla genel sendikalar ortaya çıktı. 1830 yıllarında Robert Owen ile başlayan genel sendikacılık yaklaşımı, 1890’lı yıllardan sonra yeniden önem kazanmıştır. Genel sendikalar, farklı iş yerlerinde, farklı işlerde çalışsalar da, işçilerin gerçekte ortak çıkarları olduğu görüşünü benimseyen sosyalist akımın etkisiyle doğmuş ve sosyalist amaçlar içeren ilk sendikal örgütlenmelerdir.

Örnek

İngiltere sendikacılığın önemli bir merkezi olarak görülmektedir. Çünkü sanayileşme hareketi ve bunun yol açtığı iktisadî, sosyal ve siyasî gelişmeler ilk defa burada ortaya çıkmıştır. Sendikacılık, işçilerin ortak çıkarları üzerine kurulu ve işçi sınıfı içinde gelişen bir örgütlenme biçimidir.

İş Kolu Sendikaları

İş kolu sendikaları, ekonominin benzer faaliyet dalındaki tüm emekçileri, meslekleri ve niteliklerine göre ayırım yapmaksızın örgütleyen sendikalar olarak tanımlanır. Örneğin eğitim, öğretim ve bilim iş kolu içinde öğretmenler, bilim emekçileri, memurlar, hizmetliler, teknik elemanlar vb. gibi farklı görevleri bulunan emekçilerin yer alması, aynı sendika içinde örgütlenmelerini de beraberinde getirmektedir. Farklı mesleklerden, farklı iş yerlerinde çalışan, fakat aynı iş kolunda bulunan emekçilerin sendikaları “iş kolu sendikası” olarak tanımlanmaktadır. İş kolu sendikaları, bir endüstri veya iş kolunda çalışanların örgütlenmesi sonucu ortaya çıkan sendikacılık biçimidir.

Üyelerinin Niteliklerine Göre Sendikalar

Sendikalar üyelerinin niteliklerine göre gruplandırılmaktadır. Beden işçilerini (mavi yakalı) kapsayan sendikalar, fikir işçilerini (beyaz yakalı) kapsayan sendikalar gibi. Belirli meslekleri olanlar meslek sendikalarını oluşturmuşlar, nitelsiz işçiler ise zamanla genel veya iş kolu sendikacılığına yönelmişlerdir. Endüstri sektörünün yanında hizmet sektörünün de önem kazanmasıyla, bu

sektörde iş görenlerin sayısı artmış ve fikir işçisi denilen yeni bir çalışanlar grubu ortaya çıkmıştır. İşçilerin kurdukları sendikalar yanında son yıllarda üniversite mezunu meslek sahiplerinin ayrı bir sendikalaşmaya gittikleri görülmektedir.

Kuruluş Yerine Göre Sendikalar

Bu tür sendikalara ABD’de ve Japonya dışında başka gelişmiş ülkelerde rastlanmamaktadır. Bu tür sendikal örgütlenmenin iş yerleri içinde ve güçsüz bir yapıyı ortaya koydukları, bölünmelere ve dağılmalara yol açması nedeni ile tercih edilmedikleri görülmektedir. Günümüzde sendikaların farklı örgütlenme yapıları bulunmaktadır. En yaygın örgütlenme iş yeri ve iş kolu sendikacılığı biçimindedir. İş kolu sendikaları kapsamlarına göre sendikalar olarak daha önce ele alındı.

Sendikaların farklı örgütlenme yapıları bulunmaktadır. En yaygın örgütlenme işyeri ve işkolu sendikacılığı biçimindedir.

İş Yeri Sendikaları

Belli bir iş yerinde çalışanları kapsayan sendikalardır. Belirli bir iş kolunda çalışanları kapsayan sendikalar “iş kolu sendikası” adını taşır. [13]. İlk sendikalar iş yeri sendikası olarak kurulmuş, daha sonra tek tek iş yerlerinden yayılan örgütlenme geleneğinin büyümesiyle iş yeri sendikalarının etkisi artmıştır. Ancak zamanla iş yerlerinde yürütülen sendikal faaliyetlerin sadece örgütlü olunan iş yeri ile sınırlı kalması, pek çok sakıncayı beraberinde getirmiştir. İş yeri sendikaları, küçük iş yerlerinde örgütlenme ve işverenle birebir pazarlık sürecinin iş yeri koşullarına kolay uyum sağlaması gibi bir gerekçe ile zaman zaman tercih edilmektedir. İş yeri sendikası aynı zamanda işletme sendikası olarak da adlandırılmaktadır. 1983 yılında Türkiye’de uygulanmaya başlayan 2821 sayılı Sendikalar Yasası, iş yeri düzeyinde sendika kurulmasını yasaklamıştır.

Yukarıda belirtilen genel sendika türlerinin yanında sendikalar, çeşitli ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel şartlarına göre oldukça farklı gelişmeler göstermiştir. Her ülkenin sendikacılığı kendine has özelliklere sahiptir. Bununla birlikte burada ayrıntıya girmeden dünyada bugün faaliyet gösteren diğer sendika türlerini aşağıdaki gibi ifade edebiliriz [7]:

Devrimci sendikacılık (Marksist sendikacılık): Siyasal eylem ve devrim yoluyla kapitalist sistemden sosyalist sisteme geçişi amaçlayan sendikacılık türüdür. Marksist ideolojiden beslenen devrimci sendikacılık, işçilerin kurduğu nihai olarak proletarya devrimine ulaşmayı amaçlayan mesleki örgütlerdir.

Reformist sendikacılık: Devrim yoluyla mevcut düzeni yıkmadan işçiler lehine düzeltmeye çalışan sendikacılık hareketidir. Avrupa'nın Marksist olmayan birçok işçi sendikası az çok farklarla bu grupta yer alır. Bu sendikacılık türünde sendika sadece bir toplu pazarlık organı değil, aynı zamanda sosyal değişimi amaçlayan bir baskı grubudur.

Bağımlı sendikacılık: Sosyalist ekonomik düzenin egemen olduğu ülkelerde söz konusu olan sendikacılık türüdür. Teorik olarak proletarya devriminin olduğu, işçi sınıfının iktidarı ele geçirdiği, bu nedenle sendikal mücadelenin gereğinin ortadan kalktığına inanılan sendika türüdür.

Pragmatik (faydacı) sendikacılık: Siyasi veya ideolojik herhangi bir hedef gütmeyen, sadece kendi üyelerinin ekonomik hak ve menfaatlerini maksimum

düzeğe çıkarmayı amaçlayan, bunu da iş yerinde örgütlenerek toplu pazarlık yoluyla sağlamayı hedefleyen sendikacılık türüdür.

Bu sendikaların yanında bir de sendika üst kuruluşları vardır. Bunlar federasyonlar ve konfederasyonlardır.

Sendikaların örgüt yapıları arasındaki farklılıklar ülkelere göre olduğu gibi, aynı ülkede, hatta aynı işkolunda örgütlü sendikalarda da bulunabilir.

Federasyon: Sendikalar, belli bir sendikal politika etrafında bir araya gelerek üst örgütler kurabilir. Bu örgütler aynı iş kolunda faaliyet gösteren farklı sendikalar arasında olabileceği gibi, aynı bölgede farklı iş yeri ve iş kollarında bulunan sendikalar arasında kurulan birlik, platform türü yapılar da olabilir. Yatay ve dikey örgütlenmeleri bir arada bulundurduğu için federasyon tipi örgütlenmeler, güçlü bir sendikal hareketin oluşturulabilmesi için mutlaka değerlendirilmesi gereken sendikal yapılanmalardır.

Konfederasyon: Bir ülkede tüm iş kollarında ve bölgelerde faaliyet gösteren belli sayıdaki (Türkiye’de bu sayı 5’tir) sendikaların ülke çapında tek bir merkezî üst kuruluş olarak örgütlenmeleridir. Konfederasyon içinde birleşen sendikalar, kendi egemenliklerini koruyarak konfederasyonu oluşturur. Konfederasyonlar, federasyonlara göre daha esnek üst örgütlenmelerdir. Örneğin KESK, kamu emekçileri içinde 11 farklı iş kolunda örgütlenmiş sendikaların bir araya gelmesiyle oluşmuş konfederasyon tipi bir üst kuruluştur.

Uluslararası Sendikal Örgütlenmeler: Ulusal çapta örgütlenen sendikaların iş kolu ya da ulusal düzeyde, uluslararası dayanışmayı ve ilişkileri güçlendirmek amacı ile kurdukları uluslararası konfederatif örgütlenmelerdir. Sendikaların örgüt yapıları arasındaki farklılıklar ülkelere göre olduğu gibi, aynı ülkede, hatta aynı iş kolunda örgütlü sendikalarda da bulunabilir.

Memur Sendikacılığı

Osmanlı’da 1904-1906 yılları arasında kurulan memur sendikaları, 15 Ekim 1940 günlü Kanun’la kaldırıldı ve bunların yerine çok sınırlı yetkiler içinde memur dernekleri kuruldu. 1961 Anayasası’nın 46. Maddesi, sendikalaşma hakkını işçilerle birlikte memurlara da tanımıştı. Ancak 1965’te çıkarılan 624 sayılı *Devlet Personeli Sendikaları Kanunu* toplu sözleşme ve grev haklarını içermiyordu bununla birlikte iş yeri, meslek ve statü temelinde örgütlenmeye olanak veriyordu. Bazı sendikalar “Türkiye Kamu Personeli Sendikaları Konfederasyonu” ve “Türkiye Devlet Teşekkül ve Teşebbüsleri Personel Sendikaları Konfederasyonu” adıyla üst örgütlenmeye gittiler. 20.09.1971 tarihli Anayasa değişikliği ile Anayasa’nın 46. maddesindeki “çalışanlar” ibaresi yerine “işçiler” ibaresinin konulmasıyla ve 119. maddesinin de “memurlar siyasi partilere ve sendikalara üye olamazlar” biçiminde değiştirilmesiyle memurların sendikalaşma hakkı ortadan kaldırıldı. 28.05.1990’da Ankara’da ilk memur sendikası EĞİTİM-İŞ kuruldu. Bunu Temmuz 1990’da İstanbul’da KAM-SEN, 13.11.1990’da İstanbul’da EĞİT-SEN izledi.

SENDİKALARIN ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ

Bugün işletmelerin karmaşık yapısı mesleklerin değil, iş yeri veya iş kolu sendikacılığının önemini artırmaktadır. Bu nedenle günümüzde sendikalar iki biçimde örgütlenmektedirler [7]:

Sendikalar demokratik kuruluşlar olduğu için sendikaya üye olup olmamak, serbesttir.

İş yeri düzeyinde örgütlenme: İş yeri sendikası, belirli bir iş yerinde çalışanlar tarafından kurulan sendikalardır. İlk sendikalar iş yeri sendikası olarak kurulmuş, daha sonra tek tek iş yerlerinden yayılan örgütlenme geleneğinin büyümesiyle iş yeri sendikalarının etkisi artmıştır. Bu tür sendikal yapılar en çok ABD ve Japonya’da görülmüş ve başka gelişmiş ülkelerde fazla yaygınlık kazanmamıştır. İş yeri sendikaları, iş yerleri içinde güçsüz bir yapıyı ortaya koymaları, bu nedenle bölünme ve dağılmalara yol açması nedeni ile de fazla tercih edilmemektedir.

İş kolu düzeyinde örgütlenme: Farklı mesleklerden, farklı iş yerlerinde çalışan, fakat aynı iş kolunda bulunan emekçilerin sendikaları ‘iş kolu sendikası’ olarak tanımlanır. Türkiye’deki işçi ve memur sendikaları iş kolu esasına göre örgütlenmiştir. Örnek vermek gerekirse Eğitim Sen, Eğitim-Bir-Sen, Türk Eğitim Sen gibi.. eğitim, öğretim ve bilim hizmetleri iş kolunda örgütlü, eğitim ve bilim emekçilerinin sendikasıdır. İş kolu sendikacılığı, sendikacılık hareketinin geleneksel olarak güçlü olduğu ülkelerde egemen yapı olarak yerleşmiştir.

Örnek

- Türkiye Orman, Topraksu, Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası 1961 yılında kurulan ve avcılık, balıkçılık, tarım ve ormancılık iş kolunda faaliyet gösteren bir sendikadır.

Sendika Üyeliği: Sendikalar demokratik kuruluşlar olduğu için sendikaya üye olup olmamak, serbesttir. Ancak üye olunacak ise bunun bazı koşulları vardır. Bu koşullar şunlardır [7]:

- Sendikalar Kanunu kapsamında işçi veya işveren olmak,
- On altı yaşını doldurmuş olmak,
- Sendikanın kurulu bulunduğu iş kolunda çalışıyor olmak,
- Aynı iş kolunda bir başka sendikaya üye olmamak,
- Sendika tüzüğünde öngörülen koşullara sahip olmak,

Sendikaya üye olanlar, oy kullanma ve aday olabilme üyelik haklarının başında gelir. Üye veya delegelerin genel kurula katılmaları ve oy kullanmaları engellenemez ve tüzüklere delege seçilmeyi engelleyici hükümler konulamaz. Üyeler genel kurulu toplantıya çağırma (üyelerin veya delegelerin en az beşte birinin yazılı talebiyle), gündeme madde koydurma, görüş açıklama, öneride bulunma, eleştiri ve şikâyet haklarının yanı sıra sendika kararlarına karşı mahkemeye başvurma hakkına da sahiptirler.

Sendikaların Organları

Sendikalar Kanunu md. 9’a göre, “sendikaların şubelerinin ve konfederasyonların zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu ve disiplin kuruludur. Sendika ve konfederasyonlar ihtiyaca göre başka organlar da kurabilirler. Aynı maddeye göre, yönetim kurulu ve denetleme kurulu üyeleri yönetici olarak kabul edilir. Sendikalar Kanunu’nun 9. maddesinde adı geçen organları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz [7]:

Sendika üyelerinin sendikanın mahallî, kütüphane, misafirhane, sağlık, dinlenme, spor tesisi, seminer, kurs gibi tesis ve faaliyetlerinden yararlanma hakları vardır.

Genel Kurul: Genel kurul en üst ve en geniş yetkilere sahip organdır. Dört yılda bir toplanır. Tüzüklerde daha kısa sürede toplanma öngörülebilir. Sendika genel kurulu genel ilke olarak tüm üyelerden oluşur. Ancak ülkemizde iş kolu düzeyinde ve ülke çapında örgütlenme olduğu için tüm üyelerin genel kurula katılması mümkün olmamaktadır. Üye sayısının şube genel kurullarında beş yüzü, genel kurulda ise bin kişiyi aşması hâlinde delege esasına gidilir.

Sendika Yönetim Kurulu: Sendika şubelerinin ve sendikaların yönetim kurulları genel kurul tarafından seçilir. Yönetim kurulu en az üç, en çok dokuz üyeden oluşur. Konfederasyon yönetim kurulu ise en az beş, en çok yirmi dokuz üyeden oluşur (Md. 15). Sendika yönetim kurulu, sendikanın yürütme organıdır. Öncelikle genel kurul kararlarının yerine getirilmesinden sorumludur. Yönetim kurulunun sendika amacına giren tüm hukuki işlemlerde temsil yetkisi vardır.

Denetleme Kurulu: Denetleme kurulu, sendikanın kendi üyeleri tarafından denetlenmesini sağlayan organdır. Genel kurul tarafından seçilen üç denetçiden oluşur. Şubelerde bir denetçi yeterlidir.

Disiplin Kurulu: Disiplin kurulu, genel kurul tarafından seçilen en az üç, en çok beş üyeden oluşur. Disiplin kurulu, sendika tüzüğüne, sendika veya konfederasyon amaç ve ilkelerine aykırı hareket ettiği ileri sürülen üyeler hakkında soruşturma yapıp disiplin cezası verir.

SENDİKALARIN FAALİYET ALANLARI

Sendikalar tüzel kişiliğe sahip, demokratik ilkelere uygun olarak örgütlenen, devlete, siyasi partilere, diğer sosyal tarafa (işçi sendikası ise işverene, işveren sendikası ise işçi sendikasına) karşı bağımsız, önceden izin almaksızın kurulan, çalışma ilişkilerinde üyelerinin ortak ekonomik ve sosyal hak ve yararlarını korumak üzere kurulmuşlardır ve faaliyet alanları aşağıda belirtilmiştir [7]:

Toplu pazarlığa ilişkin faaliyetler: Sendikaların en önemli ve temel faaliyeti toplu pazarlıktır. Sendikalar bu amaçla toplu sözleşme görüşmelerine katılır. Toplu görüşmeler sonucunda anlaşma olursa toplu iş sözleşmesi akdederler. Anlaşma olmadığı durumlarda veya gerek duydukları zamanlarda arabulucuya, hakeme, Yüksek Hakem Kurulu'na ve iş mahkemelerine başvururlar ve bu süreçlere katılırlar. Grev veya lokavta karar verirler ve bunları yönetirler.

Yargılama alanındaki faaliyetler: Sendikalar tüzel kişi olarak dava ve husumet ehliyetine sahiptir. Diğer bir deyişle sendikaların, işçileri ve işverenleri toplu ve bireysel olarak davalarda temsil etme hakkı vardır.

Toplu temsil ile ilgili faaliyetler: Sendikalar çalışma yaşamından, mevzuattan, toplu iş sözleşmesinden, örf ve adetten doğan konularda işçileri ve işverenleri temsilen veya yazılı başvuruları üzerine dava açabilirler.

Bireysel temsil faaliyetleri: İşçi ve işverenler, değişik sözleşmelerden ve sigortadan doğan haklarını aramak ve savunmak için sendikaların yardımına bireysel olarak da başvurabilirler.

Sosyal alandaki faaliyetler: Sendikalar sosyal nitelikte çeşitli faaliyetler de bulunurlar. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür: Üyelerine adli yardımda

bulunma, kurullara katılma, mesleki eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme, sosyal yardım ve eğitim amaçlı sandıklar, kooperatifçiliğe destek ve yardım sağlama, sınai ve iktisadi yatırımlar.

Yasak Faaliyetler: Sendikaların aşağıda belirtilen faaliyetlerde bulunmaları Anayasa ve 2821 sayılı Sendikalar Yasası ile yasaklanmıştır: Cumhuriyet'in niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı faaliyetler, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması, sendikanın amaçları dışındaki faaliyetler, siyasal parti simgelerini kullanma, siyasal partilere mali yardım ve bağış yapma ve bunlardan bağış ve yardım kabul etme, işçi ve işveren sendika ve konfederasyonların birbirlerine müdahale etme ve ticaretle uğraşma.

Bireysel Etkinlik

- Küreselleşme sürecinin toplu pazarlık üzerindeki belirgin etkilerinden biri, pazarlık düzeyinin merkezden uzaklaşması (desantralizasyon) olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerde, 1980 sonrası ulusal ve iş kolu seviyesindeki geleneksel toplu pazarlık düzeyi, işletme/iş yeri seviyesine doğru kaymıştır. Diğer taraftan sendikaların güçleri önemli ölçüde azalmış 1970'lerde %70'lerden %20'lere kadar gerilemiştir. Bu dönemde insan kaynakları yönetimi anlayışının gelişmesinin emeğin örgütsüleşmesiyle ilişkisini araştırınız.

Özet

- **ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNDE SENDİKA VE SENDİKACILIK:** Sendikalar, çalışma yaşamının tarafları olarak ekonomik ve toplumsal alanda önemli rol üstlenen sivil toplum örgütleridir.
- **SENDİKA VE SENDİKACILIK:** Sendika, Fransızca “hakkını koruyan kimse anlamına gelen “sendik” (sendiqué) sözcüğünden türemiştir. Kelime kökeni itibarıyla “hakkını korumak isteyenlerin bir araya geldiği yer” anlamına gelmektedir. Sendikacılık, aynı meslekte çalışan kimselerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla birlik olmayı amaçlayan hareketlerdir.
- **Sendikaların Kuruluş Amaçları:** Sendikaların bazı temel amaçları vardır. Bunlar sendikaların asıl kuruluş amacını ifade eder. Söz konusu amaçları aşağıdaki gibi ifade edebiliriz: *Güç, ekonomik ve sosyal refahın artırılması, iş düzenlemesi ve üyelik hizmetleri, kişisel tatmin ve güven ihtiyacının karşılanması, sosyal değişimin aracı olmak.*
- **DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE SENDİKACILIK:** Emeğini satarak yaşama tutunmanın diğer bir ifadeyle işçi olmanın tarihi insanlığın tarihi kadar eskidir. Bununla birlikte sendikaların tarihi “Sanayi Devrimi” ile başlar.
- **Dünyada Sendikacılığın Tarihsel Gelişimi:** Bugünkü anlamda olmasa da küçük sanayinin egemen olduğu Orta Çağ’da, gerek Batı’da gerekse Doğu’da işçilerin mesleki kuruluşlarına rastlamak mümkündür.
- **Asya ülkelerinde sendikacılık:** Asya ülkelerinde hâkim endüstri ilişkileri sistemlerinde bir takım tipik örgütlenmeler vardır. Örneğin Japon esnek-iş yeri modeli, üç taraflı Singapur modeli, devlet-işveren hâkim bir modelidir.
- **Japonya’da Sendikacılık:** Japonya’da işçi ile işveren veya yönetim arasında ilişkide işçi bir maliyet unsuru olarak değil, firma için temel bir kaynak olarak görülür. **Güney Kore’de Sendikacılık:** 1987’den önce, Güney Kore’de siyasi otoriteden bağımsız sendikalara izin verilmemekteydi. 1987 öncesinde, düşük sendika üyeliği ve sendikacılık oranının yanı sıra, işçiler sendikalaşmıştır.
- **Avrupa Ülkelerinde Sendikacılık:** Sendikaların önemli bir sivil toplum örgütü olarak faaliyet gösterdiği yer Avrupa’dır. **İngiltere’de sendikacılık.** Günümüzde kapitalist sistemin işleyişini belirleyen pek çok kurum buna sendikalar da dâhil Sanayi Devrimi’nin öncüsü olan İngiltere’de ortaya çıktı. İngiltere’de beş tip sendika vardır. Bunlar: meslek sendikaları, sanayi sendikaları, genel sendikalar, personel birlikleri ve beyaz yaka sendikalarıdır. **Fransa’da sendikacılık.** Fransız sendikacılığı dinî ve siyasi ilkelere göre farklı örgütlere bölünmüştür. Komünist Sendikal Hareket, Sosyal Demokrat Sendikal Hareket ve Hristiyan Sendikal Hareket şeklinde ideolojik temelli farklı sendikalar vardır. **Amerika Birleşik Devletleri’nde sendikacılık.** ABD’de işçilerle yönetim arasındaki ilişkiler, özellikle örgütlü çalışanlardan bahsediliyorsa geleneksel olarak hasmane olmuştur.
- **Türkiye’de Sendikacılığın Tarihsel Gelişimi:** Türkiye’de sendikalar Batı’daki örneklerine göre çok ileri tarihlerde ortaya çıktı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde belli üretim dalları dışında sanayileşme yaşanmadığından işçi sınıfının ortaya çıkışı olarak sendikaların ortaya çıkması da Batı’daki örneklere göre ileri tarihlerde oldu.

Özet (devamı)

- **SENDİKA TÜRLERİ:** Sendikalar ülkelere göre farklı örgütlenme yapılarına sahiptir. Çalışma hayatındaki farklılıklar, ülkelerin siyasal ve toplumsal yapılarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. **Kapsamlarına Göre Sendikalar, Üyelerinin Niteliklerine Göre Sendikalar, Kuruluş Yerine Göre Sendikalar, İş yeri Sendikaları,** Bunların dışında diğer sendikalar şunlardır: *devrimci sendikacılık, reformist sendikacılık, bağımlı sendikacılık, faydacı sendikacılık.* Bu sendikaların yanında bir de sendika üst kuruluşları vardır. Bunlar federasyonlar ve konfederasyonlardır. **Federasyon:** Sendikalar, belli bir sendikal politika etrafında bir araya gelerek kurdukları üst örgütlerdir. **Konfederasyon:** Bir ülkede tüm işkollarında ve bölgelerde faaliyet gösteren belli sayıdaki (Türkiye’de bu sayı 5’tir) sendikaların ülke çapında tek bir merkezî üst kuruluş olarak örgütlenmeleridir. **Uluslararası Sendikal Örgütlenmeler:** Ulusal çapta örgütlenen sendikaların iş kolu ya da ulusal düzeyde, uluslararası dayanışmayı ve ilişkileri güçlendirmek amacı ile kurdukları uluslararası konfederatif örgütlenmelerdir.
- **Memur Sendikacılığı:** 20.09.1971 tarihli Anayasa değişikliği ile Anayasa’nın 46. maddesindeki “çalışanlar” ibaresi yerine “işçiler” ibaresinin konulmasıyla ve 119. maddesinin de “*memurlar siyasi partilere ve sendikalara üye olamazlar*” biçiminde değiştirilmesiyle memurların sendikalaşma hakkı ortadan kaldırıldı. 28.05.1990’da Ankara’da ilk memur sendikası EĞİTİM-İŞ kuruldu.
- **SENDİKALARIN ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ:** Bugün işletmelerin karmaşık yapısı mesleklerin değil, iş yeri veya iş kolu sendikacılığının önemini artırmaktadır. Bu nedenle günümüzde sendikalar iki biçimde örgütlenmektedirler: *İş yeri düzeyinde örgütlenme, iş kolu düzeyinde örgütlenme.* **Sendika Üyeliği:** Sendikalar demokratik kuruluşlar olduğu için sendikaya üye olup olmamak, serbesttir. Ancak üye olunacak ise bunun bazı koşulları vardır.
- **Sendikaların Organları:** Sendikalar Kanunu md. 9’a göre, “sendikaların şubelerinin ve konfederasyonların zorunlu organları; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu ve disiplin kuruludur.
- **SENDİKALARIN FAALİYET ALANLARI:** Sendikalar tüzel kişiliğe sahip, demokratik ilkelere uygun olarak örgütlenen, devlete, siyasi partilere, diğer sosyal tarafa (işçi sendikası ise işverene, işveren sendikası ise işçi sendikasına) karşı bağımsız, önceden izin almaksızın kurulan, çalışma ilişkilerinde üyelerinin ortak ekonomik ve sosyal hak ve yararlarını korumak üzere kurulmuşlardır ve faaliyet alanları şunlardır: *Toplu pazarlığa ilişkin faaliyetler, yargılama alanındaki faaliyetler, toplu temsil ile ilgili faaliyetler, bireysel temsil faaliyetleri, sosyal alandaki faaliyetler, yasak faaliyetler.*

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi sendikacılığın ortaya çıkma nedenlerinden biri değildir?

- a) Asgari ücret miktarı
- b) Emeklilik
- c) Toplumsal düzen
- d) Aile yapısı
- e) Mesai saatleri

I. Meslek örgütleridir.

II. Sınıf mücadelesi veren örgütlerdir.

III. Demokratik örgütlerdir.

IV. Liberal yapılı örgütlerdir.

2. Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri sendikaların özellikleri arasında değildir?

- a) Yalnız II
- b) Yalnız IV
- c) II ve IV
- d) I ve III
- e) I, II ve III

3. Aşağıdakilerden hangisi sendikaların kuruluş amaçlarından biri değildir?

- a) Güç
- b) Siyasi değişim
- c) İş düzenlemesi
- d) Kişisel tatmin
- e) Sosyal değişimi sağlamak

4. Sendikaların tarihi aşağıdaki olaylardan hangisi ile başlar?

- a) Rönesans Hareketleri
- b) Büyük Buhran
- c) Tarım Devrimi
- d) Sanayi Devrimi
- e) Emegın metalaşması

5. Aşağıdakilerden hangisi Asya ülkelerindeki sendikacılık modellerinden biri değildir?

- a) Parçalı çoğulcu endüstri modeli
- b) Komünist sendika modeli
- c) Singapur modeli
- d) Siyasallaşmış çok sendikalı sistem
- e) Japon-esnek iş yeri modeli

6. Kapsamına göre sendikalar aşağıdakilerden hangisinde doğrudur?
- a) Meslek sendikaları-genel sendikalar-bağımlı sendikalar
  - b) Genel sendikalar- beyaz yaka sendikaları – faydacı sendikalar
  - c) Meslek sendikaları – bağımlı sendikalar – iş yeri sendikaları
  - d) İş yeri sendikaları – iş kolu sendikaları – genel sendikalar
  - e) Meslek sendikaları-genel sendikalar-iş kolu sendikaları
7. Türkiye’de faaliyet gösteren Eğitim Sen nasıl bir örgütlenme biçimine örnek teşkil etmektedir?
- a) İş yeri sendikaları
  - b) Genel sendikalar
  - c) İş kolu sendikaları
  - d) Memur sendikacılığı
  - e) Federasyon
8. Aşağıdakilerden hangisi sendikaların organlarından biri değildir?
- a) Üst kurul
  - b) Genel kurul
  - c) Yönetim kurulu
  - d) Denetleme kurulu
  - e) Disiplin kurulu
9. Üyelerine adli yardımda bulunma, kurullara katılma, mesleki eğitim, araştırma ve boş zamanları değerlendirme, sosyal yardım ve eğitim amaçlı sandıklar, kooperatifçiliğe destek ve yardım sağlama, sınai ve iktisadi yatırımlar aşağıdaki sendika faaliyet alanlarından hangisiyle ilgilidir?
- a) Toplu pazarlığa ilişkin faaliyetler
  - b) Yargılama alanındaki faaliyetler
  - c) Sosyal alandaki faaliyetler
  - d) Bireysel temsil faaliyetleri
  - e) Yasak Faaliyetler

10. Sendikanın tanımı aşağıdakilerden hangisinde doğrudur?
- a) Çalışma yaşamının tarafları olarak ekonomik ve toplumsal alanda önemli rol üstlenen sivil toplum örgütleridir.
  - b) Gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.
  - c) Yurt sorunları ve ülkenin yönetimi konusunda ortak bir düşünce ve amaç çevresinde toplanan kimselerin oluşturduğu, anayasaya ve yasalara göre kurulmuş siyasal örgüt.
  - d) Amaç birliği bulunan birçok örgütün, kuruluşun birleşerek oluşturduğu birlik.
  - e) Söyleşmek, okumak, spor yapmak gibi amaçlarla kurulmuş, yalnızca üye olanların girebildikleri yer.

Cevap anahtarı

1.d, 2.b, 3.b, 4.d, 5.b, 6.e, 7.c, 8.a, 9.c, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Şenatalar, Ferhat (1975). Personel Yönetimi ve Beşeri İlişkiler, E Yayınları, İstanbul
- [2] Aydoğanoglu, Erkan (2010) Sendikalar ve İş yeri Örgütlenmesi, Genişletilmiş İkinci Basım, Kültür-Sanat Sen,
- [3] Bozkurt, Tülay (2011). Çalışma ilişkilerinin evrimi, beta yayıncılık, mart 2011, İstanbul içinde çalışma kavramının çalışma ilişkilerinin sosyal psikolojik evrimi, Tülay Bozkurt, S. Neslihan Ercan
- [4] İlhan Akalın (1995), Sendikal Kavramlar, Öteki Yayınevi, Ankara
- [5] Işıklı, Alparslan (1990) Sendikacılık ve Siyaset, İmge Kitapevi, Ankara,
- [6] Bozkurt, Tülay. Çalışma ilişkilerinin evrimi, beta yayıncılık, mart 2011, İstanbul içinde çalışma kavramının çalışma ilişkilerinin sosyal psikolojik evrimi, Tülay Bozkurt, S. Neslihan Ercan
- [7] Uyargil, Cavide ve diğerleri (2008), İnsan Kaynakları Yönetimi, Beta Yayıncılık İstanbul.
- [8] Heaton Herbert (1985), Avrupa İktisat Tarihi, C.I-II. Çev. M.A.Kılıçbay , O. Aydoğanuş. Teori Yayınlan, Ankara, 1985.
- [9] Sülker, Kemal (1998) İşçi Sınıfının Doğuşu, Cumhuriyet Kitap, Ankara,
- [10] Budak, G. (2008). Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi, İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi
- [11] Köse, Sevda (2009) ITUC Raporları Çerçevesinde 2000'lerde Sendikal Hak İhlalleri, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu, II, Bildiriler, (Yay. Haz.: Mesut Gülmez, Nagihan Durusoy Öztepe, Nergis Mütevellioğlu, Oğuz Karadeniz, Handan Kumaş), Petrol-İş Yayınları
- [12] <https://www.iktisatsozlugu.com/nedir-1717-SEND%C4%B0KACILIK#.WxJW5WO-ldg>
- [13] <https://www.batissendika.org/makaleler/turkiye-ve-dunyada-sendikalarin-kisa-tarihcesi/>